

5. El català en la comunicació de les ciències dels aliments i de l'alimentació

ABEL MARINÉ¹

Membre emèrit de la Secció de Ciències Biològiques

La nutrició i la bromatologia (ciència dels aliments), pel que fa a la publicació de resultats de recerca i a la difusió o divulgació de dades tenen, de fet, els mateixos problemes que la resta de les ciències experimentals i de la salut i, fins i tot, de les ciències socials.

1. UN FET PARADIGMÀTIC

El 1905, l'investigador holandès Cornelius Adrianus Pekelharing va demostrar que no era possible mantenir vius ratolins alimentats amb una dieta a base d'hidrats de carboni (sucres i midons o fècules), greixos, proteïnes i sals minerals, que segons els coneixements de l'època es considerava completa i suficient. Però va observar que els ratolins vivien sans i amb normalitat si s'afegia una mica de llet fresca a la seva alimentació. Aquesta és segurament la primera observació experimental, amb criteris científics, en el sentit que una alimentació completa requereix un cinquè grup de nutrients, que inicialment es van designar com a «factors accessoris de l'alimentació», i finalment com a vitamines, que es troben en la llet i molts altres aliments. Aquest descobriment, transcendental en la història de la nutrició i la ciència en general, va tenir aleshores poca repercussió, i el premi Nobel (1929) per les seves aportacions, posteriors a les de Pekelharing, a establir el concepte i el paper de les vitamines va ser per a Hopkins i Eijkman, que en l'acte de recepció van recordar l'aportació de l'holandès.

En la història de la nutrició es considera evident que un cert retard en l'establiment, la difusió i l'aplicació del concepte de vitamines, com a components essencials, encara que en petites quantitats, però insubstituïbles, de la dieta, es deu

1. abelmarine@ub.edu

al fet que Pekelharing va publicar els seus resultats en una revista científica holandesa, en un idioma ja llavors d'escassa circulació internacional i menys en el món científic, tot i tractar-se d'una llengua d'un estat independent. Hopkins, que era anglès, va publicar els seus resultats en el seu idioma.

Sembla evident que aquest cas, prou interessant, pot ser il·lustratiu i aplicable a la realitat del català en la comunicació i la difusió científiques i, de fet, també, encara que sigui a una altra escala, a la del castellà, per exemple.

2. L'ANGLÈS, «LLENGUA DE DIFUSIÓ CIENTÍFICA»

En el món de ciència és sabut que cal distingir entre la publicació de dades i resultats de recerques experimentals o fruit de l'observació inèdites, destinades inicialment als especialistes, «producció primària», i la difusió d'aquestes dades als que les han d'aplicar i a la població en general, com a ciència consolidada. Des del temps de Pekelharing —i sobretot avui—, l'idioma de la ciència internacional és l'anglès, i és en aquesta llengua que convé que publiquin els nostres investigadors, si els seus treballs són de prou entitat i qualitat perquè tinguin la deguda difusió i el reconeixement corresponents, siguin debatuts a nivell global i els grups de recerca catalans puguin accedir a fonts de finançament internacionals, començant per la Unió Europea. Només cal veure els rànquings de citacions de diferents organismes com la Universitat de Barcelona o el Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC). Per cert, la paraula *rànquing*, avui al nostre diccionari, és un exemple evident de la influència de l'anglès.

Antonio Torralba, que fou catedràtic de Fisiologia de la Facultat de Farmàcia de la UB, ja als anys 1970 deia: «En temps dels nostres avis la ciència parlava francès, en el dels nostres pares alemany, avui parla anglès», i segurament serà així molt temps. No sembla que, per exemple, el xinès vagi camí de substituir l'anglès en aquest àmbit. Hi ha raons demogràfiques, però també científiques i, fins i tot, d'una forta tradició ja consolidada. Només cal veure la bibliografia de les tesis doctorals, sobretot de *ciències* fins força avançat el segle xx (en anglès però també en alemany, francès, italià, castellà, i altres), i la de les actuals (pràcticament tota en anglès). En l'àmbit de les humanitats no passa el mateix, per raons òbvies en temes com la història de Catalunya, però la presència de l'anglès va creixent en l'àmbit de les relacions internacionals o els estudis de conflictes, per exemple, i segurament en altres camps.

Un cas ben il·lustratiu és el de la revista *Anales de Bromatología*, publicada per la Sociedad Española de Bromatología i el CSIC entre els anys 1949 i 1994. A mesura que la ciència que es produïa a l'Estat espanyol s'internacionalitzava i pujava de nivell, ja no hi havia interès a publicar en castellà. També és interessant constatar que en aquest àmbit dels aliments i l'alimentació, potser pel fet de ser

més *aplicat* que altres de més *bàsics*, l'arribada de l'anglès va ser una mica més tardana.

En un món com l'actual, la comunicació científica global que vulgui arribar a tots els científics i experts (revistes, llibres, monografies, congressos...) perquè es puguin desenvolupar debats d'abast general i formular consensos que després es puguin verificar, és inevitable que es faci predominantment en l'anglès, i el mateix es planteja en el cas més proper respecte del castellà. Llevat potser de casos molt concrets.

3. ESPECIFICITATS DE LA PUBLICACIÓ I DIFUSIÓ DE DADES EN L'ÀMBIT DELS ALIMENTS I L'ALIMENTACIÓ

Els aliments presenten aspectes d'interès més *locals* i propers a la ciutadania que altres àmbits de la ciència, tant per la seva producció com pel seu consum, l'impacte en la salut i l'interès i la percepció socials. Això fa que una bona part de la població tingui, en molts aspectes, una visió *emocional* dels aliments, i criteris, creences o tendències propis que no sempre s'ajusten a les dades científiques, cosa que no passa, o no passa tant, en altres àmbits científics més *allunyats* de la ciutadania.

Per això ens ha de preocupar i ocupar l'ús del català fora de l'àmbit de publicacions de producció científica primària, per a abordar temes científics en llibres (de text o divulgació), altres formes de difusió (premsa, revistes, mitjans audiovisuals, xarxes, mitjans digitals...) i especialment en el món de l'ensenyament primari, secundari o universitari. I aquí hi ha molta feina a fer, perquè per una tendència creixent es fa un ús de l'anglès i d'anglicismes allà on no toca ni és necessari, perquè l'anglès hi està molt implantat i també sembla que «queda més bé» i té més entitat. No té sentit, per exemple, dir «*coaching* nutricional», es pot dir «*assessorament* o *entrenament* nutricional», però *coaching* sona més «seriós i internacional». Els esforços han d'anar orientats a seguir proveint el català d'un vocabulari i un llenguatge científic propi, rigorós, actualitzat i funcional, difondre'l i fomentar-ne l'ús habitual, especialment en l'entorn docent i de recerca i en l'àmbit de la divulgació. És un aspecte més, important, de promoure i garantir l'ús i presència de la nostra llengua. I en aquestes qüestions en bona part també es podria dir el mateix d'altres idiomes molt més *poderosos* que el català, començant pel castellà. *Balompí* no va prosperar enfront de *fútbol*, i d'això ja fa molts anys. El mateix podríem dir de *footing*, *trending topic*, *stand by*, *low cost*, *briefing*, *fake news* i, en alimentació, *brunch*.

Una baula important en aquest àmbit són els *influencers*. Qui és un *influencer* o influenciador? Quins idiomes fa servir... per arribar a més gent? I, quina és la seva solvència? La nutrició i l'alimentació són temes sensibles en els quals els

factors emocionals compten molt. Com diu Violeta Tena a *El Temps*, avui l'idioma se la juga en l'univers de les xarxes.

Cal lluitar contra la malfiança de sectors socials enfront de la ciència *oficial*, que ha de sortir al carrer per mostrar solvència i guanyar-se la confiança del públic, i això no és fàcil, i cal disposar de terminologia adient o actualitzada, emprar-la i difondre-la. Aquí l'IEC ha de tenir un paper molt important, també el TERMICAT, i mestres i professors i divulgadors. Cal disposar de diccionaris i vocabularis sempre actualitzats i de llibres de text universitaris (avui ja no prou utilitzats) en català. Un bon exemple, de fa un temps, de diccionari és el *Diccionari dels aliments*, publicat el 1993 per l'Institut Català del Consum, i de llibre de text universitari, l'obra *Alimentació i dietoteràpia* de Pilar Cervera, Jaume Clapés i Rita Rigolfas. Avui hi ha diversos diccionaris i vocabularis sobre aliments i alimentació destinats a diversos tipus de lectors.

També hi ha molta feina a fer a aclarir conceptes i el valor i significat de les paraules: natural, biològic, químic, ecològic, processat, ultraprocesat... Per una influència esbiaixada de l'anglès avui sentim i llegim molt sovint que els aliments porten *químic*s i no productes químics, additius o contaminants. O ha quallat un concepte confús com el d'aliment ultraprocesat, amb una idea pejorativa del prefix *ultra*. En alimentació, per exemple, entre el públic en general ha prosperat la idea simplista que *biològic* és sinònim de bo i *químic* de dolent o perjudicial, i el fet no és recent. El professor Francisco Grande Covián ironitzava aquesta errònia tendència amb la frase: «Res de més biològic, ecològic i natural que el microbi que causa el còlera; res de més químic i artificial que el clor, però no ens morim de còlera perquè clorem les aigües».

4. CONSIDERACIONS FINALS

Hi ha molta feina pendent i l'entorn, especialment en els joves, no la facilita. La presència del català en la ciència depèn, entre altres coses, de la presència i el prestigi del català en la societat i en la joventut. Hauríem de conèixer com se situen en el món de la ciència i de la divulgació altres llengües minoritàries sense estat o amb estat, encara que sembla evident que la situació és més o menys la mateixa.

També ens podem plantejar una qüestió que afecta l'IEC i que pot ser o semblar simplista o naïf: la supremacia de l'anglès és deguda a raons econòmiques, demogràfiques, socials i polítiques, o també hi influeix el fet que és un idioma molt *sintètic* i *funcional*, i amb més capacitat de respondre a les qüestions d'actualització del llenguatge i generació de nous termes? Ho pot ser el català?²

2. Nota del curador: V. Estopà (2023 [aquest volum]: 120 i següents) per a una ampliació d'aquest debat.

Per tot plegat, costa ser optimista però cal treballar per arribar a poder ser-ho, per evitar que al pas que anem, com escrivia Josep M. Uyà a *El Punt Avui* el 2013, no arribem a l'extrem que no dir les coses en anglès signifiqui ser ciutadà de segona.

Hem de ser presents en dos fronts: l'internacional i el nacional. Imposar sembla que aquí no té sentit, la legislació per si sola no ho és tot. Tenim feina a fer, i un bon exemple pel que fa a la difusió en català de la ciència d'excel·lent nivell: la revista *Mètode*.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ÁLVAREZ, J.; RIERA, C.; RAFECAS, M.; CODONY, R., i BOATELLA, J. (1993). *Diccionari dels aliments*. Barcelona: Generalitat de Catalunya/Institut Català del Consum.
- CERVERA, P.; CLAPÉS, J., i RIGOLFAS, R. (2000). *Alimentació i dietoteràpia*. 3a ed. Aravaca (Madrid): McGraw Hill/Interamericana.
- TENA, V. (2022). «Influenciadors que fan país». *El Temps* (1 de novembre), p. 25-31.
- UYÀ, J. M. (2013). «Trending topic». *El Punt Avui* (4 de juny), 2013, p. 21.
- VON HALLER, A. (1965). *Los grandes descubrimientos en el campo de la alimentación*, p. 11-27, 48-57. Madrid: Espasa Calpe.